

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ХРОМЧЕНКОВА НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 378.015.31:005.25:[378.046.021.64:070] (043.3)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ НА БАКАЛАВРСЬКОМУ РІВНІ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2022

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент
СКИБА Юрій Андрійович,
Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України,
заступник директора з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ДЯЧЕНКО Марія Дмитрівна,
Класичний приватний університет,
професор кафедри освіти та управління
навчальним закладом;

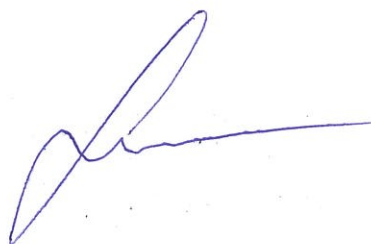
доктор педагогічних наук, професор
ВАСЮК Оксана Вікторівна,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
професор кафедри педагогіки.

Захист відбудеться «17» листопада 2022 року о 12.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, за адресою: вул. Пирогова, 9, м. Київ – 30, 01601.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (вул. Пирогова, 9, м. Київ – 30, 01601) та на сайті університету <http://www.npu.edu.ua>.

Автореферат розіслано «17» жовтня 2022 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н.М. Титова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах функціонування українського суспільства, які враховують попередні соціально-економічні трансформації та поточний період повномасштабної війни, від доброчесності й відповідальності журналістів залежить об'єктивність сприйняття населенням інформації. Тож освітній процес у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) необхідно спрямовувати на формування таких якостей у майбутніх фахівців як почуття обов'язку, уміння керувати собою, здатність до аналізу своїх вчинків і взяття зобов'язань за них, що є основою професійної відповідальності. Все це потребує пошуку ефективних механізмів, форм, методів та засобів її формування й відповідає запитам суспільства.

Актуальність дослідження підтверджується низкою нормативно-правових актів – Законами України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (2022), а також зумовлена професійно орієнтованими Законами України «Про інформацію» (1992 зі змінами), «Про друковані засоби масової інформації в Україні» (1993 зі змінами), Стандартом вищої освіти за спеціальністю 061 «Журналістика» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» (2019), професійним стандартом «Журналіст мультимедійних засобів ЗМІ» (2015), Кодексом етики українського журналіста (2013), де наголошується, що виконання професійних обов'язків передбачає дотримання моральних, етичних норм і правил, відповідальності за власну професійну діяльність та інформаційний продукт, який розповсюджується в соціумі.

Аналіз наукової літератури свідчить, що увага дослідників завжди була прикута до проблеми формування професійної відповідальності. Зокрема, загальні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців із вищою освітою розкрито у працях відомих учених: І. Беха, Г. Васяновича, В. Кременя, Ю. Скиби, О. Ярошенко та інших. Теоретичні й методичні основи професійної освіти обґрунтовано у дослідженнях О. Биковської, В. Бобрицької, Р. Вайноли, О. Васюк, Н. Дем'яненко, О. Матвієнко, М. Пригодія, В. Тернопільської, Н. Титової й інших.

Формування професійної відповідальності у майбутніх фахівців розглядається у працях Т. Алексеєвої, С. Баранової, Ю. Волинець, О. Кокуна, М. Левківського, Є. Мануйлова, В. Міляєвої, І. Облес, О. Патинок, Т. Погорєлової, І. Савченко, Е. Садовської та інших. Дослідженню особливостей професійної діяльності журналістів присвячено праці П. Алексеєва, М. Дяченко, О. Жовнич, В. Здоровега, О. Кривопишина, Г. Кривошея, Н. Мороза та ін. Ґрунтовно особливості фахової підготовки журналістів проаналізовано М. Буроменським, В. Гандзюк, О. Голуб, В. Івановим, В. Здоровегою, О. Лаврик та інших. Окремі аспекти формування професійних знань, умінь та навичок журналіста розглянуті у працях Н. Бобаль, К. Буряк, М. Кадемії, С. Коновальчук, Г. Рожнової, І. Чемерис, Я. Шведової та інших.

Узагальнення наукового доробку вчених із досліджуваної проблеми та аналіз професійної підготовки майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти у ЗВО дав змогу виявити суперечності між:

– зростаючими вимогами суспільства до професійної відповідальності журналістів та недостатнім рівнем її сформованості у майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти;

– потребою формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти та недостатнім навчально-методичним забезпеченням такої підготовки у ЗВО.

Актуальність зазначеної проблеми, її недостатня наукова розробленість у педагогічній теорії та практиці, виявлені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Приватного закладу вищої освіти «Київський міжнародний університет» «Соціальні комунікації в Україні у контексті світової науки» (номер державної реєстрації 0114U000510). Тему дисертації затверджено Вченою радою Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (протокол від 30 листопада 2015 р. № 10/2) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук України (протокол від 14 березня 2016 р. № 176).

Мета дослідження – на основі цілісного аналізу освітнього процесу у ЗВО здійснити теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку ефективності педагогічних умов формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити системний аналіз проблеми професійної відповідальності у психолого-педагогічній, науково-методичній літературі та схарактеризувати поняттєво-термінологічний апарат дослідження.

2. Визначити структуру і зміст професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти.

3. Обґрунтувати педагогічні умови формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики.

4. Розробити і впровадити в освітній процес закладу вищої освіти Навчально-методичний комплекс в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти.

5. Експериментально перевірити педагогічні умови формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти.

Предмет дослідження – процес формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та виконання поставлених завдань у роботі використано комплекс наукових методів:

– *теоретичні*: аналіз наукових джерел – для визначення стану розробленості досліджуваної проблеми; порівняння та узагальнення поглядів науковців – з метою виявлення особливостей формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти у процесі їх професійної підготовки у ЗВО; термінологічний – для уточнення сутнісних характеристик поняттєво-категорійного апарату дослідження; логіко-системний аналіз і синтез – для визначення структури і змісту професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики; систематизація наукових джерел та нормативних актів – для обґрунтування специфіки формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти;

– *емпіричні*: анкетування, бесіди – для визначення самооцінки компонентів професійної відповідальності у майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти; спостереження за навчально-пізнавальною діяльністю студентів – для визначення форм, методів і засобів формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти; тестування студентів – для з'ясування сформованості мотивації до формування відповідальності, їх практичних навичок у здійсненні професійної діяльності; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) – для перевірки ефективності педагогічних умов і Навчально-методичного комплексу в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти;

– *методи математичної статистики*: якісний і кількісний аналіз – для оброблення результатів експериментальних досліджень та перевірки достовірності досягнутих результатів щодо сформованості професійної відповідальності у майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що *вперше*:

– теоретично визначено структуру та зміст професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти, до якої входять усвідомлення моральних, етичних, правових норм діяльності та поведінки; мотивація і ціннісні орієнтації; здатність контролювати і корегувати поведінку відповідно до суспільно-моральних переконань, що відображає взаємозв'язок моральної, емоційно-вольової та етичної складових професійної діяльності;

– визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики та експериментальним шляхом перевірено їх педагогічну ефективність: спрямування змісту навчальних дисциплін на формування професійної відповідальності майбутніх журналістів; використання інтерактивних методів навчання, що сприяють підвищенню активності та особистої відповідальності студентів; організація рефлексивної діяльності майбутніх журналістів щодо сформованості професійної відповідальності;

– розроблено авторський Навчально-методичний комплекс в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти, спеціальності 061 Журналістика;

– обґрунтовано поняття «професійна відповідальність майбутнього журналіста» – це цілісна, інтегрована якість особистості, що відображає єдність знань та умінь, втілених у компетентностях – здатностях свідомо ставитися до вимог суспільства, соціальних завдань, норм і цінностей, стійкого прагнення і уміння якісно виконувати професійні журналістські обов’язки й поставлені завдання, ухвалювати рішення та нести відповідальність за їх реалізацію у професійній діяльності;

уточнено:

– компоненти професійної відповідальності майбутніх журналістів: мотиваційний (потреби, ідеали, ціннісні орієнтації); когнітивний (усвідомлення моральних, етичних, правових норм діяльності та поведінки); емоційно-вольовий (вміння визначати мету й обирати засоби її досягнення); діяльнісно-поведінковий (здатність свідомо корегувати власну поведінку відповідно до моральних переконань) та виділено критерії, показники й рівні її сформованості;

подальшого розвитку набули:

– теорія і методика формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти шляхом упровадження розробленого Навчально-методичного комплексу в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти з розширенням змістового компонента, адаптації форм, методів освітньої діяльності та засобів навчання.

Практичне значення отриманих результатів полягає в упровадженні в освітній процес ЗВО науково-методичного забезпечення для цілеспрямованого розвитку професійної відповідальності у майбутніх журналістів, а саме: Навчально-методичний комплекс в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти, спеціальності 061 Журналістика, що включає робочу навчальну програму, лекційні, практичні заняття, методичні рекомендації для організації самостійної роботи студентів, діагностичний інструментарій для визначення рівня якості підготовки сформованості професійної відповідальності майбутніх журналістів.

Матеріали дисертаційного дослідження, його основні положення та висновки можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої та післядипломної освіти з метою розвитку професійної відповідальності фахівців у галузі журналістики.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Приватного закладу вищої освіти «Київський міжнародний університет» (довідка від 23 лютого 2022 р. № 201), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка від 12 липня 2019 р. № 497), Закладу вищої освіти Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

(довідка від 25 травня 2021 р. № 48/21 – 1), Університету Григорія Сковороди в Переяславі (довідка від 27 серпня 2020 р. № 508).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на засіданнях відділу Інтеграції вищої освіти і науки Інституту вищої освіти НАПН України (Київ, 2016-2022), науково-практичних і наукових конференціях різного рівня:

– *міжнародних*: «Педагогіка в системі гуманітарного знання» (Хмельницький, 2016), «Педагогіка: традиції і інновації» (Запоріжжя, 2017), «Концептуальні шляхи розвитку: педагогічні науки» (Херсон, 2017);

– *всеукраїнської*: «Молода наука-2022: соціально-педагогічні розвідки» (Київ, 2022).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 11 публікаціях, із них: 7 статей – у наукових виданнях України з педагогічних наук, з яких 3 – фахові, 2 статті – у вітчизняному науковому виданні, що індексується у міжнародних наукометричних базах та 2 статті – у науковому міжнародному періодичному виданні з педагогіки; 4 публікації у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (всього 288 найменувань), 8 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 318 сторінок, обсяг основного тексту – 229 сторінок. Робота містить 22 таблиці і 9 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження; вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; апробацію і впровадження результатів дослідження; подано структуру й обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади формування професійної відповідальності майбутніх журналістів у вищій освіті»** здійснено теоретичний аналіз проблеми з позицій різних галузей науки; охарактеризовано сутність поняття «професійна відповідальність», з'ясовано стан дослідженості проблеми в педагогічній теорії та практиці.

Суспільство сформувало стійкі вимоги до фахівців, які здатні критично опрацьовувати інформацію, приймати відповідальні рішення, успішно вирішувати та долати поставлені професійні завдання. При цьому в сучасних соціально-економічних умовах розвитку світу виділяються особливі вимоги щодо відповідальності до майбутніх працівників у галузі журналістики. Затверджені положення правових засад роботи і вимоги до відповідальності журналістів визначено у Конституції України, Законах України «Про інформацію» (1992 зі змінами), «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» (1997 зі змінами), у професійному стандарті «Журналіста мультимедійних видань ЗМІ» (2015) та інших нормативно-правових актах.

На основі теоретичного аналізу поглядів Л. Зінченко, О. Пономарьова, Г. Рожнової, О. Чекмишева, Л. Яковицької та інших науковців дійшли висновку, що характеристикою професійної діяльності кожного журналіста є його особиста відповідальність за правдивість, коректність, моральність інформації, яку він розповсюджує. Тобто професійна відповідальність має бути особисто значущою якістю для майбутніх журналістів, оскільки вона сприяє їх свідомому та успішному професійному становленню.

З'ясовано, що розкриттю теоретико-методологічних та практичних аспектів професійної підготовки майбутніх журналістів у ЗВО України присвячено багато досліджень сучасних науковців.

Особливості формування професійної відповідальності в аспекті журналістської етики і правової культури журналістів розглянуто у дисертаційних дослідженнях О. Макеєвої, Г. Рожнової, Я. Ширченко та ін. На підставі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми встановлено багатогранність поняття професійної відповідальності. Водночас питання формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів не було ґрунтовно вивчено.

У процесі дослідження здійснено поняттєво-термінологічний аналіз та обґрунтовано поняття «професійна відповідальність майбутнього журналіста», яке тлумачимо як цілісну, інтегровану якість, що відображає єдність знань та умінь, втілених у компетентностях особистості – свідомому ставленні до вимог суспільства, соціальних завдань, норм і цінностей, стійкому прагненні та здатності якісно й сумлінно виконувати професійні журналістські обов'язки та поставлені завдання, приймати рішення та нести відповідальність за їхню реалізацію в професійній діяльності. Професійна відповідальність входить в структуру професійно важливих якостей фахівців журналістики, визначає успішність виконання поставлених спеціальних завдань, ефективність реалізації професійних обов'язків.

Проведений аналіз засвідчив актуальність вивчення проблеми професійної відповідальності та відсутність комплексного дослідження з формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти.

У другому розділі *«Педагогічні умови формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти»* представлено методику дослідження, здійснено аналіз освітньо-професійних програм першого бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 061 «Журналістика»; обґрунтовано педагогічні умови формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти; виділено компоненти професійної відповідальності й охарактеризовано прояви високого, середнього і низького рівнів їх сформованості.

Розроблена методика дослідження передбачає:

– з'ясування потреби сучасної системи вищої освіти в цілеспрямованій організації процесу формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти на основі аналізу освітньо-

професійних програм першого бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 061 «Журналістика» (2013–2021 рр.);

– визначення педагогічних умов формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів на бакалаврському рівні освіти (2019–2020 рр.);

– обґрунтування, розроблення та впровадження Навчально-методичного комплексу в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти з формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти (2019–2021 рр.);

– проведення педагогічного експерименту і перевірку ефективності педагогічних умов в процесі впровадження Навчально-методичного комплексу в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти, спеціальності 061 Журналістика) (2021–2022 р.).

У підготовці до організації педагогічного експерименту було визначено сучасний стан організації процесу формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти. Проаналізовано освітньо-професійні програми першого бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 061 «Журналістика» таких університетів як Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Приватний заклад вищої освіти «Київський міжнародний університет», Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Заклад вищої освіти Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка та ін. Встановлено, що професійна відповідальність як одна із загальних чи фахових компетентностей бакалаврів журналістики в них не представлена. Процес формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів має фрагментарний характер через включення деяких компонентів професійної відповідальності в інші компетентності. Вважаємо, що процес формування професійної відповідальності має відбуватися поліфункціонально шляхом впровадження відповідної навчальної дисципліни і розширення змісту програмних і вибіркового фахових предметів.

Визначивши потребу в цілеспрямованому процесі формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти у ЗВО, виявлено педагогічні умови, що забезпечують успішність даного процесу та впливають на продуктивність професійної підготовки майбутніх бакалаврів журналістики у ЗВО, зокрема:

1) спрямування змісту навчальних дисциплін на формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти. Збагачення навчальних дисциплін відповідним змістовним наповненням, навчальними завданнями та проведення індивідуальних консультацій, бесід із науково-педагогічними працівниками ЗВО щодо цілеспрямованого формування професійної відповідальності у майбутніх бакалаврів журналістики під час вивчення навчальних дисциплін;

2) використання інтерактивних методів навчання, що сприяють підвищенню активності та особистих зобов'язань студентів у засвоєнні навчальних дисциплін та формуванню їх професійної відповідальності;

3) організація рефлексивної діяльності щодо сформованості професійної відповідальності, яка сприятиме удосконаленню необхідних професійних якостей та забезпечуватиме прагнення до їх всебічного пізнання та розуміння.

Визначено компоненти та критерії професійної відповідальності: 1) мотиваційний (потреби, ідеали, мотивація особистісної та професійної відповідальності); 2) когнітивний (знання про відповідальність, усвідомлення моральних, етичних норм діяльності і поведінки); 3) емоційно-вольовий (активність, емпатійність, рефлексивність, здатність визначати мету й обирати засоби її досягнення); 4) діяльнісно-поведінковий (гностичні, проектувальні, дослідні, організаційні вміння, готовність приймати рішення, враховуючи моральні переконання). Згідно з виділеними компонентами підбрано відповідний діагностичний інструментарій та охарактеризовано прояви високого, середнього і низького рівнів сформованості професійної відповідальності у майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти.

Ефективними технологіями освітньої діяльності із майбутніми фахівцями журналістики, що сприяють формуванню їх професійної відповідальності, є технології розвиваючого, проблемного, проектного навчання, Інтернет-технології, мультимедіа-технології, case-study, брейнстормінг, інтерактивні ігри та ін. Серед різних форм навчальної роботи із бакалаврами журналістики названо ефективність у проведенні лекцій, семінарів, практичних занять, для проведення яких можна застосовувати як традиційні, так й інноваційні технології. Відзначено вагому роль позааудиторної роботи із студентами, що сприяє формуванню професійної відповідальності у майбутніх бакалаврів журналістики, а саме таких її видів, як: самостійна робота, науково-дослідницька діяльність, навчальна і виробнича практика, дозвіллева діяльність.

Запропоновано Навчально-методичний комплекс в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти з формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики, який забезпечує засвоєння сутності даного поняття, передбачає створення найсприятливішого організаційного освітнього процесу у ЗВО, що зумовлюється особливостями навчального предмету, а також оптимального поєднання дидактичних методів, прийомів і засобів навчання студентів задля зростання компетентності майбутніх фахівців. Навчально-методичний комплекс в електронному форматі з дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти відповідає соціальному замовленню на професійну відповідальність фахівців у галузі журналістики та забезпечує впровадження в освітній процес відповідного однойменного фазового предмету. Реалізація цього комплексу в електронному форматі опирається на визначені педагогічні умови, які забезпечують ефективність формування професійної

відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики, та здійснюється відповідно до основних положень системного, синергетичного, компетентнісного та діяльнісного, проблемного підходів.

Складовими розробленого Навчально-методичного комплексу в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти є навчальна програма, курс лекцій та практичні заняття, методичні рекомендації для самостійної роботи студентів, тестові завдання і контрольні запитання для перевірки знань та умінь. Упровадження Навчально-методичного комплексу в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти з формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти ґрунтується на дотриманні вищевказаних педагогічних умов із використанням інтерактивних методів навчання (кейс-метод, мозковий штурм, моделювання професійних умов діяльності, проведення рольових і ділових ігор, створення проблемних ситуацій тощо).

У третьому розділі *«Експериментальна перевірка результативності педагогічних умов формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти»* описано організацію і результати констатувального, формувального етапів педагогічного експерименту; ґрунтовно проаналізовано отримані результати дослідження та здійснено їх статистичну обробку, на основі чого перевірено ефективність педагогічних умов.

Науково-педагогічну експериментальну роботу проведено у Приватному закладі вищої освіти «Київський міжнародний університет», Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова, Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна», Університеті Григорія Сковороди в Переяславі. Усього в дослідженні взяло участь 207 студентів вказаних ЗВО, з них 115 увійшли до контрольної групи (далі – КГ) та 92 – до експериментальної групи (далі – ЕГ).

На констатувальному етапі педагогічного експерименту встановлено, що рівень сформованості професійної відповідальності студентів ЕГ є недостатнім. Близько половини (42,5%) майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти ЕГ мають середній рівень професійної відповідальності, демонструють позитивну зовнішню мотивацію та професійну спрямованість. Ще 26,6% осіб мають високий рівень професійної відповідальності, усвідомлюють соціальну значущість праці журналістів, докладають зусиль для вирішення поставлених відповідальних справ.

Однак третина (30,9%) студентів ЕГ мають низький рівень професійної відповідальності, проявляють негативну мотивацію та невпевненість в обраній професії, мають низький рівень знань і вмінь, комунікативних та організаторських здібностей. Відповідно до результатів констатувального етапу педагогічного експерименту наявність третини майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти з низьким рівнем професійної відповідальності засвідчує потребу до її формування.

Під час формувального етапу педагогічного експерименту в освітній процес зі студентами ЕГ спеціальності 061 «Журналістика» було впроваджено навчальну дисципліну «Професійна відповідальність у журналістиці». Її вивчення здійснювалося через використання комплексу інноваційних методів навчання, зокрема: кейс-методу, «мозкового штурму», моделювання ситуацій і професійних умов діяльності, аналізу проблемних ситуацій, рольових та ділових ігор, тренінгів тощо. Результати вивчення навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» оцінювали за допомогою тестових завдань і контрольних запитань для перевірки знань та вмій студентів.

Результати експериментальної роботи за визначеними компонентами щодо сформованості професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти в ЕГ і КГ на різних етапах педагогічного експерименту представлено у табл. 1.

Порівняльний аналіз сформованості професійної відповідальності респондентів ЕГ на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту продемонстрував наявність змін за всіма компонентами.

Таблиця 1

Динаміка сформованості професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту

Рівні/ Компоненти	Група	Констатувальний етап, %			Формувальний етап, %		
		Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
Мотиваційний	ЕГ	23,9	44,6	31,5	50,0	43,5	6,5
	КГ	22,6	47,0	30,4	29,6	46,1	24,3
Когнітивний	ЕГ	28,3	45,6	26,1	59,8	31,5	8,7
	КГ	26,9	46,2	26,9	29,6	46,1	24,3
Емоційно-вольовий	ЕГ	26,1	42,4	31,5	50,0	43,5	6,5
	КГ	26,9	42,7	30,4	31,4	47,0	21,6
Діяльнісно-поведінковий	ЕГ	26,1	42,4	31,5	50,0	43,5	6,5
	КГ	26,9	41,8	31,3	26,9	46,2	26,9

Зокрема, за мотиваційним компонентом: високий рівень сформованості професійної відповідальності зріс в ЕГ на 26,1%, у КГ – на 7,0%; середній рівень знизився в ЕГ на 1,1%, у КГ – на 0,9%; низький рівень знизився в ЕГ на 25,0%, у КГ – на 6,1%. За когнітивним: високий рівень професійної відповідальності зріс в ЕГ на 31,5%, у КГ – на 2,7%; середній рівень знизився в ЕГ на 14,1%, у КГ – на 0,1%; низький рівень знизився в ЕГ на 17,4%, у КГ – на 2,6%. За емоційно-вольовим: високий рівень сформованості професійної відповідальності зріс в ЕГ на 23,9%, у КГ – на 4,5%; середній рівень зріс в ЕГ на 1,1%, у КГ – на 4,3%; низький рівень знизився в ЕГ на 25,0%, у КГ – на 8,8%. За діяльнісно-поведінковим: високий рівень сформованості професійної відповідальності зріс в ЕГ на 23,9%, у КГ – залишився без змін; середній рівень зріс в ЕГ на 1,1%, у КГ – на 4,4%; низький рівень знизився в ЕГ на 25,0%, у КГ – на 4,4%.

Статистичний аналіз результатів педагогічного експерименту із застосуванням t-критерію Стьюдента засвідчив, що формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти за визначеними педагогічними умовами має позитивні результати. За розрахунком t-критерію для парних вибірок із результатами оцінювання до та після впровадження педагогічних умов і методики формування професійної відповідальності в майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти виявлено, що значущість t-критерію менша за 0,05 вказує достовірність розрахованої різниці. За всіма компонентами професійної відповідальності у майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти, які входили до ЕГ, спостерігалася значна позитивна динаміка у порівнянні зі змінами, які відбувалися в студентів КГ. У студентів ЕГ помітно зросла позитивна мотивація до оволодіння професійними знаннями та вміннями, підвищився рівень професійної спрямованості та знань, обізнаності із сутністю соціальних і моральних норм, яких має дотримуватися журналіст, та з відповідальністю за свою роботу.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукового завдання з формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти.

Результати дослідження підтвердили важливість вивчення проблеми, а реалізація мети й завдань дали змогу сформулювати висновки й рекомендації щодо використання одержаних результатів.

1. На основі здійсненого системного аналізу проблеми професійної відповідальності у психолого-педагогічній, науково-методичній літературі визначено й схарактеризовано поняттєво-термінологічний апарат дослідження.

Проведений теоретичний аналіз сучасних психолого-педагогічних джерел засвідчив актуальність теоретичного обґрунтування та методичного забезпечення формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти, що пов'язано з підвищенням значущості професійної відповідальності у їх професійній підготовці.

Дефініцію «професійна відповідальність майбутнього журналіста» визначено як цілісну, інтегровану якість, що відображає єдність знань та умінь, втілених у компетентностях особистості – свідомому ставленні до вимог суспільства, соціальних завдань, норм і цінностей, стійкому прагненні та здатності якісно й сумлінно виконувати професійні журналістські обов'язки та поставлені завдання, приймати рішення та нести відповідальність за їхню реалізацію в професійній діяльності.

Професійна відповідальність є складним багатокomпонентним інтегрованим поняттям. Найпоширенішим є соціологічний підхід до розуміння відповідальності, коли передбачається соціальна відповідальність особистості за дотримання суспільних норм і правил та застосування санкцій, покарань при їх порушенні. Також вагомими є положення про морально-духовне підґрунтя відповідальності, що передбачає наявність особистісного інтегративного

утворення, що поєднує психічні, духовні та психофізіологічні процеси й виявляється як свобода вибору при виконанні відповідальних завдань і досягненні цілей. Одним із найвищих проявів усвідомлення людиною відповідальності є самовідповідальність, коли людина звітує не перед кимось іншим за певні вчинки, а самостійно регулює належну поведінку, розуміє особисті зобов'язання і не потребує нагадування чи пояснення, чому так потрібно зробити.

Встановлено, що в освітньо-професійних програмах першого бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 061 «Журналістика» практично відсутня професійна відповідальність як одна із загальних чи фахових компетентностей. Відповідно до вказаного виразною стає суперечність між потребою сучасного суспільства у висококваліфікованих і відповідальних фахівцях та відсутністю спрямування їх професійної підготовки до формування професійної відповідальності як важливої якості, що забезпечує їх успіх та конкурентоспроможність.

Зазначено, що особливими характеристиками сформованості професійної відповідальності у майбутніх фахівців журналістики є усвідомлення особистого ставлення до професійної діяльності; володіння критичним аналізом та професійним мисленням; вміння відповідально ставитися до подачі інформації для аудиторії; бути справедливим та об'єктивним, мати терпимість і дотримуватись толерантності у роботі з респондентами; постійне усвідомлення своєї суспільної ролі і місії у суспільстві.

Конкретизовано, що процес формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики передбачає цілеспрямований і систематичний вплив на мотиваційну, когнітивну, емоційно-вольову та діяльнісно-поведінкову сфери студентів, метою якого є становлення особистості, яка усвідомлює професійні зобов'язання, здійснює оцінювання своєї поведінки з огляду її доцільності або шкоди для спільноти, порівнює свої вчинки із загальноприйнятими в суспільстві вимогами, нормами, керується інтересами народу.

Встановлено, що проблема професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти не була предметом окремого дослідження.

2. Визначено структуру і зміст професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти. Серед основних компонентів структури професійної відповідальності майбутніх журналістів виділено мотиваційний (потреби, ідеали, ціннісні орієнтації); когнітивний (усвідомлення моральних, етичних, правових норм діяльності та поведінки); емоційно-вольовий (вміння визначати мету й обирати засоби її досягнення); діяльнісно-поведінковий (здатність свідомо корегувати власну поведінку відповідно до моральних переконань). Виявлено складові змісту професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики: усвідомлення відповідального ставлення до професійної діяльності; володіння критичним аналізом та професійним мисленням у роботі із новою інформацією; здатність відповідально ставитися до подання інформації для аудиторії; вміння справедливо та об'єктивно

надавати інформацію; терпимість та дотримання толерантності у роботі із респондентами; усвідомлення своєї суспільної ролі та місії. Визначені компоненти професійної відповідальності утворюють органічну єдність, а їх використання підвищує рівень ефективного формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики.

Відповідно до визначених компонентів професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики (мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий та діяльнісно-поведінковий) розроблено критерії, показники та встановлено рівні їх прояву у студентів бакалаврського рівня вищої освіти.

Збагачення навчальних дисциплін спеціально спрямованим змістовним наповненням, вправами і завданнями для формування професійної відповідальності, а також додаткова увага викладачів ЗВО до формування професійної відповідальності у майбутніх фахівців сприяє свідомому ставленню студентів до цієї невід'ємної складової професіоналізму майбутніх журналістів. Саме тому з метою спрямування змісту навчальних дисциплін при підготовці майбутніх журналістів на формування у них професійної відповідальності варто пропонувати спеціальні теми для вивчення, проводити індивідуальні консультації, бесіди з викладачами ЗВО, доводити їм необхідність цілеспрямованого формування професійної відповідальності в майбутніх журналістів під час вивчення фахових дисциплін.

Застосування інтерактивних методів навчання майбутніх журналістів сприяє встановленню професійно спрямованої взаємодії студентів і викладачів ЗВО; активізує відповідальність майбутніх фахівців в оволодінні професійними знаннями і навичками; надає змогу в активній формі відпрацювати на практиці засвоєні теоретичні знання, закріпити вміння відповідальної поведінки.

За допомогою рефлексивної діяльності щодо сформованості професійної відповідальності, всебічного пізнання і розуміння якостей і рис, необхідних для успішної роботи, майбутні фахівці починають планувати досягнення їх на вищому рівні, здійснювати кроки для підвищення професійної відповідальності. Відтак, завдяки організації рефлексивної діяльності студентів щодо сформованості професійної відповідальності у них підвищується потреба у формуванні та дотриманні зобов'язань у професійній діяльності, зростає мотивація до саморозвитку, вдосконалення майстерності.

Вивчення діяльності майбутніх бакалаврів журналістики у ЗВО та визначення рівнів сформованості професійної відповідальності в них спонукали до розробки Навчально-методичного комплексу в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти з формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики з дотриманням виділених педагогічних умов. Вважаємо, що розроблення та впровадження навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» надасть змогу систематизовано підійти до ознайомлення студентів із поняттями відповідальності та професійної відповідальності, мотивувати їх до саморозвитку і вдосконалення, практично закріпити навички відповідальної

поведінки під час виконання спеціально розроблених практичних вправ і творчих завдань.

3. Обґрунтовано та перевірено педагогічні умови формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики. Визначено, що формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики буде ефективним за таких педагогічних умов: спрямування змісту навчальних дисциплін на формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики; використання інтерактивних методів навчання, що сприяють підвищенню активності та особистої відповідальності; організацію їх рефлексивної діяльності щодо сформованості професійної відповідальності.

Визначені педагогічні умови обумовлюють практичну реалізацію формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики, сприяють розкриттю творчого потенціалу кожної особистості, розвитку суб'єктної позиції та особистісного саморозвитку студентів; враховують інтереси, можливості та створюють основу для формування професійної відповідальності фахівців, готових до ефективної відповідальної діяльності.

Дотримання педагогічних умов формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики сприяло її підвищенню у майбутніх фахівців, розширило спектр отриманих професійних знань та вмінь, забезпечило умови для набуття студентами практичних навичок відповідальної поведінки у ході виконання професійних обов'язків.

4. Розроблено Навчально-методичний комплекс в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти, спеціальності 061 Журналістика) складовими якого є робоча навчальна програма, курс лекцій та практичних занять, методичні рекомендації для самостійної роботи студентів, діагностичний інструментарій (тестові завдання і контрольні запитання для визначення рівня якості підготовки сформованості професійної відповідальності майбутніх журналістів).

Навчально-методичний комплекс в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти передбачає впровадження в освітній процес майбутніх фахівців журналістики навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» (навчальна програма, курс лекцій та практичних занять, методичні рекомендації для самостійної роботи студентів, тестові завдання і контрольні запитання для перевірки знань та умінь) та дотримання визначених педагогічних умов.

Упроваджено Навчально-методичний комплекс в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти, що ґрунтується на дотриманні вищевказаних педагогічних умов та використанні інтерактивних методів навчання, які сприяють підвищенню активності та особистої відповідальності студентів у засвоєнні навчальних дисциплін (створення проблемних ситуацій, застосування кейс-методу, мозкового штурму, моделюванню умов професійної діяльності, рольових і ділових ігор тощо); організації рефлексивної діяльності

майбутніх бакалаврів журналістики щодо сформованості професійної відповідальності (у ході практичних занять, тренінгів, під час виконання індивідуальних завдань самостійної роботи).

5. Експериментально перевірено та підтверджено ефективність педагогічних умов формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики засобами впровадження Навчально-методичного комплексу в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти. Кількісні та якісні зміни сформованості професійної відповідальності студентів ЕГ за обраними критеріями та показниками показали позитивну динаміку.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту визначено компоненти, критерії і показники сформованості професійної відповідальності майбутніх журналістів (мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий і діяльнісно-поведінковий компоненти) для діагностики яких використано методи анкетування, опитування, бесід, самоаналізу студентами власних якостей, вмінь і навичок, що входять в структуру професійної відповідальності.

За результатами опитування студентів встановлено, що тільки 26,6% майбутніх журналістів мають високий рівень професійної відповідальності, усвідомлюють соціальну значимість праці за обраною професією, докладають зусиль для вирішення поставлених відповідальних справ. Відчувають позитивні емоції при прийнятті відповідальних завдань, вдало підбирають методи і засоби їх вирішення, самостійно контролюють перебіг та виконання. Прагнуть до саморозвитку, підвищення майбутньої професійної майстерності, активно освоюють інноваційні технології журналістської діяльності.

Більшість майбутніх фахівців мають середній рівень професійної відповідальності (42,5%), виявляють позитивну зовнішню мотивацію та професійну спрямованість. У них епізодично проявляються вміння аналізувати, синтезувати та застосовувати професійні знання і вміння при виконанні відповідальних завдань. Однак третина майбутніх журналістів мають низький рівень професійної відповідальності (30,9%), нестійку мотивацію та й невпевненість в обраній професії, відрізняються низьким рівнем знань, умінь, комунікативних та організаторських здібностей. Майбутні журналісти не приділяють належної уваги самовдосконаленню, часто діють інтуїтивно і необдуманно при прийнятті відповідальних рішень. Відтак, отримані результати дослідження засвідчують наявність третини майбутніх бакалаврів журналістики, які мають низький рівень професійної відповідальності й потребують формувальної роботи з її підвищення.

На формувальному етапі педагогічного експерименту проведено освітню роботу зі студентами ЕГ за розробленим Навчально-методичним комплексом в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти, який включає вивчення навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» (навчальна програма, курс лекцій та практичних занять, методичні рекомендації для самостійної роботи студентів, тестові завдання й

контрольні запитання для перевірки знань та умінь) та дотримання визначених педагогічних умов.

Для реалізації першої умови «спрямування змісту фахових навчальних дисциплін на формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики» в змісті навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» запропоновано такі теми для вивчення: «Зміст поняття відповідальності», «Структура професійної відповідальності», «Професійна мотивація та інтерес до відповідальної праці журналіста», «Практичні навички відповідальності в професійній діяльності журналістів» (лекційні і практичні заняття). Також приділено увагу спрямуванню роботи науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти на формування професійної відповідальності майбутніх журналістів під час викладання навчальних дисциплін (проведено бесіди та індивідуальні консультації щодо розширення змісту навчальних дисциплін компонентами професійної відповідальності).

Відповідно до другої умови «використання інтерактивних методів навчання, що сприяють підвищенню активності та особистої відповідальності студентів у засвоєнні фахових дисциплін та формуванню їх професійної спрямованості» використано кейс-метод, метод «мозкового штурму», моделювання проблемних ситуацій, моделювання професійних умов діяльності, дискусії, проведено рольові та ділові ігри, проєктивні вправи-ігри. Проведено тренінгові заняття «Відповідальність у моєму житті» та «Відповідальність за власні рішення», в процесі яких за допомогою інтерактивних методів вчили студентів відповідально ставитися до професійної діяльності, вирішувати поставлені завдання, а також розвивали їх навички толерантного ставлення до оточуючих, комунікативні вміння.

При забезпеченні третьої умови «організація рефлексивної діяльності студентів щодо сформованості професійної відповідальності» зверталися до самоаналізів, роздумів студентів про наявність у них професійної відповідальності, мотивували до розвитку недостатньо сформованих її компонентів, активізували їх інтерес до вдосконалення самопідготовки до професійної діяльності. На основі рефлексивної діяльності щодо професійної відповідальності забезпечували стійкий інтерес студентів до формування роботи та мотивували їх до продовження самостійного пошуку ефективних шляхів і форм самодопомоги у формуванні професійної відповідальності.

Внаслідок проведення формувального етапу педагогічного експерименту в ЕГ зросла частка майбутніх бакалаврів журналістики з високим рівнем сформованості професійної відповідальності за визначеними компонентами, а саме за мотиваційним – на 26,1%; когнітивним – на 31,5%, емоційно-вольовим – на 23,9%, діяльнісно-поведінковим – на 23,9%. Значно зменшилась частка майбутніх бакалаврів журналістики з низьким рівнем професійної відповідальності за вказаними компонентами, а саме за мотиваційним – на 25%; когнітивним – на 17,4%, емоційно-вольовим – на 25%, діяльнісно-поведінковим – на 25%.

Аналіз одержаних результатів формувального етапу педагогічного експерименту з застосуванням t-критерію Стьюдента за окремими показниками

свідчить про наявність позитивної динаміки проведеної роботи. Ці результати підтверджують ефективність обґрунтованих і впроваджених умов Навчально-методичного комплексу в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти з формування професійної відповідальності у майбутніх бакалаврів журналістики. Апробація Навчально-методичного комплексу в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти з формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики сприяла її підвищенню у майбутніх фахівців, розширила спектр отриманих професійних знань та вмінь, забезпечила умови для набуття студентами практичних навичок відповідальної поведінки у ході виконання професійних обов'язків.

Урахування основних результатів дисертаційного дослідження дає підстави запропонувати рекомендації для впровадження на інституційному рівні:

- впроваджувати визначені педагогічні умови формування професійної відповідальності в освітній процес, модифікуючи, коригуючи та доповнюючи їх відповідно до організаційних змін в освітньому процесі;
- цілеспрямовано та систематично використовувати в освітньому процесі Навчально-методичного комплексу в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти дисциплін (освітніх компонентів) у забезпеченні процесу формування професійної відповідальності;
- використовувати основні результати дослідження під час розроблення навчально-методичного забезпечення для фахівців у галузі журналістики.

Виконане дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів висвітленої теми. Перспективними для подальшого наукового пошуку вважаємо дослідження, спрямовані на вивчення питання щодо розвитку професійної відповідальності журналістів у системі післядипломної освіти; впливу особистісних якостей майбутніх журналістів на формування професійної відповідальності.

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації *Статті у наукових фахових виданнях України*

1. **Хромченкова Н. М.** Проблема розвитку відповідальності в науково-педагогічних дослідженнях. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький педагогічний університет ім. Г. Сковороди»*. Переяслав-Хмельницький, 2009. Вип. 18. С. 239–243.

2. **Хромченкова Н. М.** Особливості професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського: Педагогічні науки*. 2018. №3 (62). С. 327–331.

3. **Хромченкова Н. М.** Формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти: критерії,

показники і рівні сформованості. *Ukrainian professional education – Українська професійна освіта* : науковий журнал. 2022. Вип. 11. С. 12–18.

Статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях і виданнях, віднесених до міжнародних наукометричних баз даних

4. **Хромченкова Н. М.** Шляхи реалізації формування особистісно-професійної відповідальності майбутнього викладача вищої школи. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, I (7), Issue: 14, 2013. С. 214–217 (*наукометричне видання Угорщини*).

5. **Хромченкова Н. М.** Формування професійної відповідальності у майбутніх бакалаврів журналістики як науково-педагогічна проблема в сучасному освітньому просторі. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, IV (45), Issue: 93, 2016. С. 26–29 (*наукометричне видання Угорщини*).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. **Хромченкова Н. М.** Теоретичні основи поняття «Професійна відповідальність». *Педагогіка в системі гуманітарного знання : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. Хмельницький, 18–19.11.2016. С. 33–35.

7. **Хромченкова Н. М.** Структурні компоненти професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики на бакалаврському рівні вищої освіти. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Педагогіка: традиції і інновації»*. Запоріжжя, 17–18.02. 2017. С. 25–27.

8. **Хромченкова Н. М.** Особливості формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики: теоретичний аспект. *Концептуальні шляхи розвитку : педагогічні науки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Херсон, 12–13. 05.2017. С. 102–103.

9. **Хромченкова Н. М.** Дослідження проблеми формування професійної відповідальності майбутніх журналістів як поняттєво-термінологічний апарат. *Гілея: науковий вісник. Спецвипуск «Молода наука-2022: соціально-педагогічні розвідки»*: зб. матер. та доповідей III Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції. 27.04.2022. Київ: Видавництво «Гілея». 2022. С. 12–18.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

10. **Хромченкова Н. М.** Педагогічні умови формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2018. №12 (64). С. 119–123.

11. **Хромченкова Н. М.** Організація рефлексійної діяльності майбутніх бакалаврів журналістики як одна із педагогічних умов формування професійної відповідальності. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2020. № 1 (77). С. 93–96.

АНОТАЦІЇ

Хромченкова Н.М. Формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2022.

У дисертації досліджено проблему формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти. Розкрито й обґрунтовано сутність формування професійної відповідальності майбутніх журналістів як інтегративного феномену, результату професійної підготовки.

Визначено педагогічні умови, які забезпечують ефективність формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти: спрямування змісту фахових навчальних дисциплін на формування професійної відповідальності майбутніх журналістів; використання інтерактивних методів навчання, що сприяють підвищенню активності та особистої відповідальності студентів у засвоєнні фахових дисциплін та формуванню їх професійної відповідальності; організація рефлексивної діяльності майбутніх журналістів щодо сформованості професійної відповідальності.

Теоретично обґрунтовано і розроблено Навчально-методичний комплекс в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти, що включає робочу навчальну програму, курс лекцій та практичних занять, методичні рекомендації для самостійної роботи студентів, діагностичний інструментарій (тестові завдання і контрольні запитання) для визначення рівня якості підготовки сформованості професійної відповідальності майбутніх журналістів.

Кількісний та якісний аналіз результатів експериментальної роботи засвідчив ефективність розроблених формувальних заходів, підтвердив результативність впровадження педагогічних умов формування професійної відповідальності майбутніх журналістів.

Ключові слова: професійна відповідальність, майбутні журналісти на бакалаврському рівні вищої освіти, Навчально-методичний комплекс в електронному форматі з навчальної дисципліни «Професійна відповідальність у журналістиці» для здобувачів першого рівня вищої освіти, педагогічні умови, професійна підготовка.

Khromchenkova N.N. Formation of professional responsibility of future journalists at the bachelor's level of higher education. – Qualifying research paper, manuscript copyright.

Thesis for the scientific degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education. – National Pedagogical Drahomanov University Kiev, 2022.

The dissertation examined the problem of formation of professional responsibility of future journalism specialists at the bachelor's level of higher education.

The thesaurus of concepts is supplemented by the definition of «professional responsibility of the future journalist», understood as a holistic, integrated quality that reflects the unity of knowledge and skills of the individual, who shows a conscious attitude to society, social goals, norms and values (cognitive component), has a strong desire (motivational component) and is able to perform professional journalistic duties and tasks (activity-behavioral component); make decisions and be responsible for the decisions made in professional activities (emotional and volitional component).

The pedagogical conditions that ensure the effectiveness of the formation of professional responsibility of future journalists at the bachelor's level of higher education are determined: 1) directing the content of professional disciplines to the formation of professional responsibility of future bachelors of journalism; 2) the use of interactive teaching methods that increase the activity and personal responsibility of students in mastering professional disciplines and the formation of their professional responsibility; 3) organization of reflective activities of future journalists on the formation of professional responsibility.

Theoretically substantiated and developed Educational and methodological complex in electronic format on the academic discipline «Professional responsibility in journalism» for applicants of the first level of higher education, training in which is based on the use of systematic, synergistic, competency, activity and problem approaches; occurs using interactive teaching methods.

The feature of the developed Educational and methodological complex in electronic format on the academic discipline «Professional responsibility in journalism» for applicants of the first level of higher education is the consistency of all elements of professional training: goals, methodological approaches and principles, structural components, their criteria and indicators, pedagogical conditions, stages of experimental work, technologies, methods and forms of training, levels of formation of professional responsible activity.

Quantitative and qualitative analysis of the results of experimental work testified to the effectiveness of the developed formative measures, confirmed the effectiveness of the introduction of pedagogical conditions for the formation of professional responsibility of future bachelors of journalism.

The completed dissertation research does not cover all aspects of the covered topic. We consider studies aimed at studying the issue of the development of professional responsibility of journalists in the post-graduate education system to be promising for further scientific research; influence of personal qualities of future journalists on the formation of professional responsibility.

Key words: professional responsibility, future bachelors of journalism, educational and methodological complex in electronic format on the academic discipline «Professional responsibility in journalism» for applicants of the first level of higher education, pedagogical conditions, professional training.

Підписано до друку 12.10.2022 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 пр. Зам. № 062
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.